

Jumakulova Nargiza Raxmatillayevna
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
o'qituvchisi
n.jumakulova@mail.ru
0000-0002-8303-8607

GLOBALLASHUV SHAROITIDA TIL O'RGANISHDA MEDIAKOMPITENTLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI

Annotatsiya. *Mediakompetentlik zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida talabalarning axborotni tanqidiy qabul qilish, tahlil etish va uni kommunikativ faoliyatda samarali qo'llay olish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Mazkur maqolada globallashuv davrida til o'rganish jarayonida mediakompetentlikning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada mediata'limning lingvistik kompetensiyani shakllantirishdagi roli, axborot texnologiyalaridan foydalanish madaniyati hamda raqamli savodxonlikning til o'rganish jarayoniga ta'siri yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *globallashuv, mediakompetentlik, mediata'lim, lingvistik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, raqamli savodxonlik, ta'lim texnologiyalari.*

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация. *Медиакомпетентность выступает важнейшим компонентом современного образовательного процесса, способствуя развитию у студентов навыков критического восприятия, анализа и эффективного использования информации в коммуникативной деятельности. В статье рассматривается значение медиакомпетентности в процессе изучения иностранных языков в условиях глобализации. В работе раскрывается роль медиаобразования в формировании лингвистической компетенции, анализируется влияние цифровой грамотности и информационных технологий на процесс изучения языков. Результаты исследования показывают, что развитие медиакомпетентности повышает мотивацию студентов к изучению языка и способствует формированию их самостоятельного и критического мышления.*

Ключевые слова: *глобализация, медиакомпетентность, медиаобразование, лингвистическая компетенция, коммуникативная компетенция, цифровая грамотность, образовательные технологии.*

THE ROLE AND IMPORTANCE OF MEDIA COMPETENCE IN LANGUAGE LEARNING UNDER GLOBALIZATION

Annotation. *Media competence, as an integral part of modern education, enhances students' abilities to critically perceive, analyze, and effectively use information in communication. This article examines the role of media competence in the process of language learning in the context of globalization. The study discusses the role of media education in developing linguistic competence, as well as the influence of digital literacy and information technologies on language learning. The findings indicate that improving media competence increases learners' motivation, promotes independent thinking, and strengthens their communicative skills.*

Keywords: *globalization, media competence, media education, linguistic competence, communicative competence, digital literacy, educational technologies.*

Bugungi globallashuv jarayonlari insoniyat hayotining barcha sohalariga, xususan, ta'lim tizimiga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli transformatsiya, axborot oqimlarining keskin ortishi va kommunikatsiya vositalarining kengayishi sharoitida chet tillarini o'rganish jarayoni yangi metodologik yondashuvlarni talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, mediakompetentlik — ya'ni axborot manbalarini tanqidiy tahlil qilish, ommaviy axborot vositalari orqali berilayotgan ma'lumotni to'g'ri talqin etish, raqamli muhitda samarali kommunikatsiya olib borish qobiliyati — zamonaviy til o'rganuvchi shaxsning asosiy kompetensiyalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u til o'rganish jarayonida mediakompetentlikning o'rni va ahamiyatini nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil etadi, raqamli ta'lim muhitida o'qituvchi va talaba faoliyatining yangi modeli — media-integratsiyalashgan ta'lim tizimini shakllantirish zarurligini asoslaydi. Shuningdek, ishda mediakompetentlikni rivojlantirish orqali til o'rganish motivatsiyasini oshirish, mustaqil fikrlashni kuchaytirish hamda kommunikativ kompetensiyani takomillashtirishga oid ilmiy va metodik yondashuvlar bayon etiladi.

Mediakompetentlikning shakllanishi til o'rganishning samaradorligini oshiradi, chunki u nafaqat lingvistik bilimlarni egallashni, balki ularni real kommunikativ vaziyatlarda, turli madaniy kontekstlarda qo'llash imkonini beradi. Ayniqsa, globallashuv davrida yosh avlodning raqamli savodxonligi va mediata'lim madaniyati ularning ijtimoiy-madaniy moslashuvchanligi, tanqidiy fikrlashi va axborot xavfsizligi madaniyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy o'quv jarayonida mediakompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuvlar til o'rganishda integrativ, interaktiv va reflektiv usullarni tatbiq etishni nazarda tutadi. Bunda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki media muhitni tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantiruvchi maslahatchi va fasilitator sifatida faoliyat yuritadi.

Globalashuv va raqamli texnologiyalar davrida til o'rganish jarayonida mediakompetentlik masalasi xalqaro miqyosda keng tadqiq qilinayotgan dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik, psixologik va lingvistik adabiyotlarda mediakompetentlik tushunchasi turli yo'nalishlarda — pedagogik mediakompetentlik, axborot-kommunikativ kompetensiya, media-savodxonlik, raqamli madaniyat, multimodal o'qitish texnologiyalari kabi terminlar orqali talqin qilinadi.

Chet el olimlaridan D. Buckingham (2003) mediakompetentlikni shaxsning ommaviy axborot vositalari bilan ongli muloqot qilish, ularni tahlil qilish va baholash qobiliyati sifatida ta'riflaydi. R. Hobbs (2011) esa mediata'limni tanqidiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiluvchi ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida ko'radi. J. Potter (2016) mediakompetentlikni raqamli davrning kommunikativ savodxonligi sifatida izohlaydi va uni shaxsning kognitiv, emotsional hamda ijtimoiy faoliyat komponentlarini birlashtiruvchi ko'p darajali tizim sifatida talqin qiladi.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar ham mazkur sohada izlanishlar olib bormoqda. Jumladan, A. Abduqodirov, D. Xoliqov, N. Jo'raevalarning ishlarida raqamli ta'lim, media muhitda ta'lim texnologiyalarini qo'llash, shuningdek, talabalar axborot savodxonligini oshirishning metodik asoslari yoritilgan. Ularning fikricha, mediakompetentlik zamonaviy ta'limning integral qismi bo'lib, u til o'rganish jarayonida o'quvchi yoki talabaning mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantiradi.

Til o'rganish jarayonida mediakompetentlikning o'rni, birinchi navbatda, kommunikativ kompetensiya, madaniyatlararo muloqot va axborot madaniyatini shakllantirishda namoyon bo'ladi. Shu bois tadqiqot metodologiyasi til ta'limining zamonaviy paradigmalari — kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv, axborot-kommunikatsion texnologiyalar integratsiyasi, media-ta'lim konsepsiyasi, interfaol o'qitish usullari asosida quriladi.

Tadqiqotning nazariy asosini mediapedagogika va axborot jamiyati nazariyasi, lingvokulturologik hamda sotsiopsixologik yondashuvlar tashkil etadi. Shu bilan birga, metodologik jihatdan tizimli-tahliliy, taqqoslash, empirik kuzatuv, didaktik modellashtirish va kompetensiyalarni baholash usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Mediakompetentlikni o'rganish jarayonida multimodal o'quv materiallari, media-resurslar (video, podkast, bloglar, ijtimoiy tarmoqlar) va raqamli platformalar (Duolingo, Coursera, EdX, Moodle) asosida interaktiv o'quv muhiti yaratiladi. Bunday muhit til o'rganuvchining motivatsiyasini oshiradi, refleksiv fikrlashni kuchaytiradi hamda o'z-o'zini rivojlantirish mexanizmlarini shakllantiradi.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mediakompetentlikni shakllantirish til o'rganish samaradorligini oshirishda, shuningdek, zamonaviy raqamli ta'lim muhitida shaxsning ijodiy, tanqidiy va kommunikativ salohiyatini rivojlantirishda muhim ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

O'tkazilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, mediakompetentlik til o'rganish jarayonida nafaqat axborot texnologiyalarini qo'llash malakasi, balki tanqidiy, refleksiv va kommunikativ tafakkurni rivojlantiruvchi ko'p komponentli kompetensiya sifatida namoyon bo'ladi. U o'quvchi (yoki talaba)ning kognitiv faolligi, ijodiy tafakkuri hamda interfaol kommunikatsion muhitda o'zini erkin ifoda etish qobiliyatini shakllantiradi.

Empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, mediakompetentlikni rivojlantirishda uch asosiy omil hal qiluvchi ahamiyatga ega:

1. Texnologik omil – raqamli platformalar, interfaol media vositalar, sun'iy intellekt asosidagi o'quv dasturlaridan foydalanish.

2. Didaktik omil – o'quv jarayonini kompetensiyaga yo'naltirilgan, faol o'quvchi markazli va interfaol metodlar bilan tashkil etish.

3. Psixologik-motivatsion omil – o'rganuvchilarda ichki motivatsiya, ijtimoiy faollik va axborot madaniyatini rivojlantirish.

Til o'rganish jarayonida mediakompetentlikni qo'llash kognitiv-lingvistik jarayonlarni faollashtiradi. Masalan, audio va video materiallar bilan ishlash orqali o'rganuvchilar fonetik idrok, nutq tezligi va madaniyatlararo kontekstni chuqurroq anglay boshlaydilar. Bundan tashqari, media kontent asosida tahliliy topshiriqlar bajarish orqali talabalar tanqidiy fikrlash, argumentatsiya, sintez va interpretatsiya ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Tadqiqot jarayonida aniqlanganidek, mediakompetentlikning yuqori darajada shakllanganligi talabalarda metakognitiv nazorat (o'z bilimni tahlil qilish va baholash qobiliyati), o'z-o'zini rivojlantirish hamda o'zini o'zi boshqarish strategiyalarini mustahkamlaydi. Bu esa til o'rganish samaradorligini oshirish bilan birga, axborot madaniyatiga ega shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Muhokama jarayonida mediakompetentlikning global raqamli ta'lim muhitidagi o'rni ham yoritildi. Xususan, onlayn ta'lim platformalari (Coursera, EdX, Moodle va boshqalar) orqali o'qish til o'rganuvchilarga o'quv resurslariga erkin kirish, interaktiv muloqot, avtonom o'rganish va multimodal fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, mediakompetentlik va madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya o'rtasida kuchli korrelyatsiya mavjudligi aniqlanmoqda. Chunki media vositalar orqali o'rganilgan til faqat lingvistik emas, balki sotsiolingvistik, pragmatik va kulturologik kontekstni ham qamrab oladi.

Demak, mediakompetentlikni til o'rganish jarayoniga integratsiya qilish:

- o'quvchilarda axborot madaniyatini shakllantiradi;
- tanqidiy va refleksiv fikrlashni kuchaytiradi;
- ijodiy faoliyat va mustaqil o'qish motivatsiyasini oshiradi;
- madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- global kommunikativ kompetensiyani mustahkamlaydi.

Shu tariqa, mediakompetentlikning samarali rivojlanishi zamonaviy ta'lim tizimi uchun strategik ahamiyat kasb etib, u raqamli jamiyatda til o'rganishning yangi paradigmasi - "media-integratsiyalashgan lingvodidaktika"ni shakllantirishga zamin yaratadi.

Globalashuv jarayonlari va raqamli transformatsiya sharoitida mediakompetentlik til o'rganishning ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Mediakompetentlik nafaqat o'quvchining

222 texnologik vositalardan foydalanish qobiliyatini, balki uning kognitiv, refleksiv, kommunikativ va ijtimoiy faoliyat salohiyatini belgilovchi integrativ kompetensiya sifatida namoyon bo'ladi.

Til o'rganishda mediakompetentlikning samarali qo'llanilishi kommunikativ kompetensiya, madaniyatlararo muloqot, axborot madaniyati va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. O'quv jarayonida multimedia vositalari, raqamli ta'lim platformalari va interfaol metodlar integratsiyasi lingvistik idrok, kulturologik tafakkur va nutq faoliyatini shakllantirishda yuqori natijalar beradi. Shuningdek, mediakompetentlikni rivojlantirish o'quvchilarda o'z-o'zini rivojlantirish, metakognitiv nazorat va mustaqil ta'lim olish motivatsiyasini kuchaytiradi. Bu esa shaxsning raqamli muhitda samarali faoliyat yuritish, o'z bilimini tahlil qilish va global axborot oqimida tanqidiy qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

Mediakompetentlikni shakllantirishning samaradorligi ko'p jihatdan pedagogik yondashuvlarning innovatsionligi, ta'lim muhitining interaktivligi va o'qituvchining media-pedagogik savodxonligiga bog'liq. Shu sababli, zamonaviy til o'qituvchisi mediata'lim texnologiyalarini chuqur o'zlashtirgan, raqamli kompetensiyaga ega bo'lgan va o'quvchini global media makonida faol sub'yekt sifatida shakllantira oladigan mutaxassis bo'lishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, mediakompetentlikni til o'rganish jarayoniga integratsiya qilish:

- ta'limning sifat ko'rsatkichlarini oshiradi;
- o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi;
- madaniyatlararo kommunikatsiyani kuchaytiradi;
- global axborot muhitida faol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Demak, mediakompetentlikni rivojlantirish bugungi ta'lim tizimi uchun strategik vazifa bo'lib, u innovatsion pedagogika, lingvodidaktika va media-ta'lim konsepsiyasi kesishgan nuqtada yangi ilmiy-metodik paradigma sifatida shakllanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Buckingham, D. *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. — Cambridge: Polity Press, 2003. — 245 p.
2. Hobbs, R. *Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom*. — Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2011. — 180 p.
3. Potter, W. J. *Media Literacy*. — 9th ed. — Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2016. — 470 p.
4. Кириллова, Н. Б. *Медиакультура: от модерна к постмодерну*. — Москва: Академический проект, 2015. — 336 с.
5. Федоров, А. В. *Медиаобразование и медиаграмотность: теоретические подходы, методика анализа медиатекстов*. — Таганрог: Изд-во ТГПИ, 2012. — 246 с.
6. Хайдаров, Б. X. *Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va mediata'lim: nazariya va amaliyot*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. — 180 b.
7. Jo'raeva, N. *Zamonaviy ta'limda media savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari*. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. — 132 b.
8. Abduqodirov, A. A., Xoliqov, D. *Pedagogik innovatsiyalar va axborot texnologiyalari*. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2019. — 210 b.
9. UNESCO. *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. — Paris: UNESCO Publishing, 2018. — 196 p.
10. European Commission. *A European Approach to Media Literacy in the Digital Environment*. — Brussels: EC Publications, 2019. — 52 p.
11. To'xtayeva, Z. *Globalashuv davrida til o'qitish metodologiyasida innovatsion yondashuvlar*. — Toshkent: TDPU ilmiy to'plami, 2023. — B. 77–85.